

в спільній груповій діяльності.

Література

1. Кондрашова Л.В. Підготовка майбутніх педагогів до спілкування // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип.12. – С. 3-10.
2. Соколова И. Формирование у школьников коллективистского типа поведения // Воспитание школьников. – 1983. – №5. – С. 17-21.
3. Кацнельсон Л.Д. Формирование общественной активности подростков в условиях школы полного дня: Дис... канд.пед.наук: 13.00.01. – Л., 1980. – 210 с.

Н.В.Богомолова

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ПРОБЛЕМНОМУ ВИКЛАДІ ОРФОГРАФІЇ

В статье указывается, что учебная деятельность наиболее полноценно осуществляется в развивающем обучении в ходе реализации проблемного подхода к обучению. Выделяются основные знания и умения будущего учителя родного языка при применении проблемного метода обучения.

In the article is marked, that educational activity is most valuably carried out in developing studies during realization of the problem going near studies. Basic knowledges and abilities of future teacher of the mother tongue are selected at application of problem method of studies.

Сучасний оновлений процес навчання в школі потребує якісно нової підготовки вчителя до проектування спільної діяльності з учнями.

Однією з проблем сучасного навчання є прагнення вчителя викликати в учнів зацікавленість до предмета при вивченні тієї чи іншої теми. Цьому сприяє створення проблемних ситуацій, які викликають інтерес до здобуття знань, мобілізують навички та вміння учнів, стимулюють розвиток пізнавальної діяльності при розв'язанні проблемних завдань.

На думку відомих психологів і педагогів

Л.П.Блонського, Л.С.Виготського, В.В.Давидова, Л.В.Занкова, Н.Б.Істоміної, А.Н.Леонтьєва, І.Я.Лернера, А.М.Матюшкіна, М.І.Махмутова, В.Оконь, С.Л.Рубинштейна, М.Н.Скаткіна, І.С.Якиманської та ін. навчальна діяльність найбільш повноцінно здійснюється в розвиваючому навчанні в ході реалізації проблемного підходу до навчання.

Один з основоположників проблемного навчання М.І.Махмутов визначає проблемне навчання як дидактичну систему розвиваючого навчання, що спричиняє загальний інтелектуальний розвиток школяра, який забезпечує міцність знань і особливий тип мислення, глибину переконань і творче застосування знань.

Головним завданням шкіл є формування гармонійно розвинутої особи. Основний показник всесторонньо і гармонійно розвинутої особи – наявність високого рівня розумових здібностей. Якщо навчання веде до розвитку творчих здібностей, то його можна поєднувати з розвиваючим навчанням, тобто таким, при якому вчитель, спираючись на знання закономірностей розвитку мислення, спеціальними педагогічними засобами веде цілеспрямовану роботу з формування розумових здібностей і пізнавальних потреб своїх учнів у процесі вивчення основ наук. Таке навчання є проблемним.

Проте питання професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти до проблемного вивчення орфографічного матеріалу, до цього часу залишається недослідженим, що й обумовлює актуальність нашого дослідження, котра зумовлена наявністю практичної потреби у забезпеченні підготовки кваліфікованих учителів, здатних до творчої праці та професійного розвитку. Та як зазначає Л.В.Ізотова, майбутній творчий потенціал держави багато в чому залежить від того, чи в змозі педагогічна наука і шкільна практика вже сьогодні виробити ґрунтовну педагогічну теорію та ефективну технологію управління процесом розвитку творчих можливостей особистості, щоб розкрити таланти і здібності кожного та всіх [3, с. 4].

Підготовка фахівців у вищому навчальному закладі з використанням сучасних освітніх технологій (проблемне навчання)

уможливлює формування у них таких умінь, як швидка орієнтація у нестандартній професійній ситуації та прийнятті відповідного нестандартного правильного рішення.

Безпосередньо впровадження сучасних технологій навчання у вищих навчальних закладах різного рівня вивчали В.Безпалько, В.Бондар, Г.Бордовський, О.Гаврилюк, М.Кларін, О.Долженко, Д.Чернилевський, Н.Корсунська, І.Прокопенко, А.Слободянюк, Ф.Янушкевич та ін.

Проблемний характер навчання – це світогляд викладача, його спосіб мислення. Проблемний підхід змушує викладача не лише інакше викладати, але й, у першу чергу, інакше мислити [2, с. 68].

Проблемне навчання засноване на створенні особливого виду мотивації, тому вимагає адекватного конструювання дидактичного змісту матеріалу, яке повинне бути представлене як ланцюг проблемних завдань, що складають проблемні ситуації. Однак створення проблемної ситуації, проблемності в навчанні представляє значні педагогічні труднощі, особливо для вчителів початкових класів. Це пов'язано з тим, що дотепер недостатньо вивчено деякі сторони проблемного навчання в початковій школі, зокрема, питання проблемного навчання української мови. У якийсь мірі, саме із цієї причини в навчальному процесі початкової школи проблемні завдання використовуються рідше.

Традиційні дидактичні методи вказували в основному на зміст діяльності вчителя. Проблемний метод, враховуючи внутрішні закономірності не тільки здобування знань, формування вмінь і навичок, але й розвитку духовних сил дитини під час навчання, розглядає педагогічний процес як двоєдину діяльність учителя і учнів [7, с. 12].

Вирішення проблемного завдання – вид роботи, що характеризується найбільш високим рівнем пізнавальної активності і самостійності учнів. При цьому поетапно виконуються декілька дій:

- постановка (усвідомлення проблеми);
- пошук способів вирішення (з висуненням гіпотези);
- вирішення;

- перевірка правильності вирішення.

Практичне використання методики проблемного навчання під час вивчення орфографії включає в себе декілька етапів:

1. Розробка проблемного питання, яке повинно бути:

- складним, містити в собі протиріччя;
- цікавим;
- об'ємним, здатним охопити широке коло питань;
- таким, що передбачає наукову суперечку;
- таким, що створює труднощі, необхідні для проблемної ситуації.

2. Переведення проблемного питання в проблемну ситуацію, що здійснюється шляхом:

- поглиблення проблемного питання;
- пошуку різних способів його вирішення;
- через зіставлення різних варіантів відповідей.

3. Форми вирішення проблемних ситуацій:

- наукова суперечка;
- проблемна лекція;
- дискусія;
- проблемні задачі і завдання;
- задачі дослідницького характеру.

4. Визначення проблемних ситуацій:

- рівень розвитку учнів;
- характер орфографічного матеріалу;
- педагогічні цілі;
- творчі і пізнавальні здібності учнів, їх інтереси і потреби;
- організація пошукової роботи;
- стимуляція особистої зацікавленості учнів у розв'язанні проблемної ситуації.

5. Створення блоків проблемних уроків.

6. Підготовка проблемних домашніх завдань.

7. Розробка проблемного дидактичного і контрольного матеріалу.

Реалізація проблемного навчання в школі здійснюється через особливу діяльність учителя, пов'язану з рішенням педагогічних завдань. Тому деякі автори використовують термін

“проблемний підхід в організації навчання” або “технологія проблемного навчання”. У нашій роботі під “проблемним підходом в організації навчання” розуміється така технологія організації навчання, що пов'язана з інтенсифікацією традиційного навчання за допомогою висування перед учнями проблемних завдань. Організація проблемного підходу до вивчення орфографії в початкових класах – це свідоме створення вчителем проблемних ситуацій шляхом постановки перед учнями проблемних завдань, створення відповідних для виникнення проблеми умов, а потім і самостійного виходу із проблемної ситуації й розв'язання проблемного завдання.

При вивченні методики навчання орфографії в початковій школі ми розглядаємо проблемний підхід до вивчення матеріалу як засіб і як предмет вивчення. Отже, ми виділили основні знання і уміння майбутнього вчителя рідної мови. Він повинен знати:

- особливості проблемного підходу до навчання орфографії (формування інтелектуальної діяльності учнів, спрямованої на самостійне засвоєння нових орфографічних знань, вироблення в них прийомів логіко-теоретичного мислення та інтуїції; систематичне застосування різноманітних видів самостійних робіт на уроці; можливості здійснення диференційованого навчання);
- способи створення проблемних ситуацій на уроках орфографії (використання експерименту, підведення учнів до обґрунтування неочевидних залежностей, пропедевтичні завдання, підведення учнів до самостійних індуктивних висновків, розв'язування підготовчих вправ та завдань, створення ситуації вибору; підведення учнів до висновків, що суперечать їх попереднім уявленням; організація дискусії; порівняння нового поняття з вивченим раніше; міжпредметні зв'язки).

Уміти: створювати навчальні проблеми і проблемні ситуації на уроках рідної мови; організувати пошукову діяльність учнів; проводити аналіз того чи іншого розділу програми з мови і відповідного підручника для виділення закладених в них провідних ідей та можливостей створення певних типів

проблемних ситуацій.

Формування потенційних можливостей сьогоденного студента і майбутнього спеціаліста пов'язане з удосконаленням самого процесу навчання, спрямованого на активізацію розумової діяльності студента, розвиток його творчого мислення. Активізація творчої, пізнавальної діяльності студентів сприяє проблемному навчанню, яке в умовах швидкого збільшення обсягу інформації і необхідності її більш якісної переробки і засвоєння виступає дуже ефективним засобом досягнення міцних і глибоких знань, навичок і умінь.

Впровадження сучасних освітніх технологій викликає суттєві динамічні зміни у викладацькій діяльності, збільшується роль педагогічної культури викладача як суб'єкта управління в навчальному процесі.

Отже, проблемне навчання є засобом розвитку пошукових здібностей учнів, вироблення в них умінь аналізу і синтезу, здатності творчо використовувати засвоєні знання, відкривати наукові істини.

Література

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Волосюк М.А. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти // Управління школою, 2005. – № 16-18.
3. Ізотова Л.В. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку творчих можливостей молодших школярів у процесі навчання математики. Автореф. дис.... канд. пед. наук. – Київ, 2004. – 21 с.
4. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-педагогічна підготовка сучасного вчителя. – Дрогобич: КОЛО, 2004. – 264 с.
5. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе: Книга для учителя. – М., 1977. – 240 с.
6. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки

майбутніх учителів початкових класів // Початкова школа, 2001. – №7. – С. 1-4.

7. Шкільник М.М. Проблемний підхід для вивчення частин мови: Посібник для вчителів. – К., 1986. – 136 с.

Н.Є.Дмитренко

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПРИВАТНИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Данная статья посвящена проблеме внедрения педагогических технологий в процесс профильного обучения в частных общеобразовательных учебных заведениях Украины. Автор определяет основные педагогические технологии и специфику их внедрения в частных школах Украины.

This article is devoted to the problem of realization of pedagogical technologies at the process of profile education at the private schools of Ukraine. The author determines the main characteristics and specific factors of pedagogical technologies at the educational process at the private schools of Ukraine.

Актуальність проблеми. Профільне навчання школярів в приватній школі з малою наповнюваністю класів вимагає зміни методичних підходів до побудови всього навчально-виховного процесу з урахуванням його специфічних для приватної школи особливостей, модифікації використовуваних технологій навчання, їх пристосовування до тих основних організаційно-педагогічних умов, які властиві малочисельним класам.

Аналіз попередніх досліджень. Важливим кроком у розв'язанні проблеми стали праці Н.О.Аніскіної, В.В.Гузєєва, С.Н.Рягіна, О.Я.Савченко, де розкриваються особливості педагогічних технологій профільного навчання в старшій школі на основі введення Державного стандарту; С.У.Гончаренка, Ю.І.Мальованого, В.А.Орлова, А.В.Хуторського, у яких висвітлюються теоретико-методичні питання профільного навчання; М.І.Бурди, Г.В.Дорофєєва, А.А.Пінського, що розкривають співвідношення базової і профільної підготовки; Ю.І.Діка, А.Ж.Жафярова, Ю.М.Колягіна, П.С.Лернера з використання технічних засобів і телекомунікаційних технологій у

практичній організації певних профілів навчання.

Аналіз сучасного стану використання педагогічних технологій в процесі профільного навчання засвідчив зростання інтересу вчених і позитивне ставлення вчителів і директорів шкіл приватної форми власності до них, але водночас дозволив констатувати відставання теорії від запитів практики, нерозробленість механізмів практичного забезпечення педагогічних технологій профільного навчання.

Метою нашої статті є обґрунтування доцільності впровадження педагогічних технологій в процесі реалізації профільного навчання учнів приватних шкіл.

Виклад основного матеріалу. Термін “технологія” в галузі педагогіки – це дидактично організовані способи засвоєння конкретного навчального матеріалу певного предмета, теми чи питання.

Вибираючи педагогічну технологію для забезпечення профільного навчання у загальноосвітній приватній школі, ми виходили з того, що сучасна педагогічна технологія повинна будуватися на таких позиціях:

- засвоєння знань, умінь, навичок із мети освіти перетворюється в засіб розвитку особистості;
- на зміну суб’єкт-об’єктній логіці взаємодії приходять логіка співробітництва і співтворчості, коли вчитель і учень не протистоять один одному, а утворюють систему відносин, де кожен для іншого виступає в ролі умови, засобу і результату становлення як суб’єкта свого розвитку;
- учень перетворюється на суб’єкт процесу свого розвитку, в якого розкриті поки ще не всі необхідні для цього психологічні засоби. Знання, вміння, навички і сам учитель стають засобами і умовами розвитку і тим самим створюють освітнє середовище, в якому вихованець повинен знайти свою індивідуальну нішу;
- стереотипне відтворення перед учнем певного мінімуму знань, умінь і навичок змінюється на проектування і створення освітнього середовища, яке допомагає розкриттю природних даних до саморозвитку пізнавальних, емоційних, фізичних і духовних здібностей.

Отже, інтелектуальний і соціальний розвиток

старшокласника, спрямовуючись метою і змістом освіти, практично реалізується через освітні технології. Сучасні освітні технології надають перевагу активно-діяльнісному способу навчання, ставлять в центр освітнього процесу особистість школяра, його потреби, бажання, майбутні життєві плани. Тобто, педагогічні технології, які використовуються в процесі профільного навчання в загальноосвітній приватній школі, повинні бути особистісно орієнтованими. На наш погляд, три основні педагогічні технології найбільш ефективні в процесі профільного навчання в загальноосвітній приватній школі: технологія модульно-рейтингового навчання, проектна технологія (“метод проектів”), кредитно-модульна технологія.

Ми виходили з того, що технологія модульно-рейтингового навчання ефективна в наступному. По-перше, вона враховує поточну успішність учня і тим самим значно активізує його самостійну роботу; по-друге, більш об’єктивно і точно оцінює знання школяра за рахунок використання багатобальної шкали оцінок; по-третє, створює основу для диференціації навчання; по-четверте, дозволяє одержувати докладну інформацію про систематичне виконання кожним учнем усіх видів самостійної роботи.

Технологія модульно-рейтингового навчання ставить усіх учнів в однакові умови. Але найважливіше те, що вона індивідуалізує роботу. В системі рейтингового контролю відбувається систематичне оцінювання всіх видів роботи, рівня творчості і сумлінності, участі в класній роботі, додаткових та тьюторських заняттях, олімпіадах, написанні наукових робіт, наукових конференціях тощо. Оцінка знань учня здійснюється не за репродуктивну пам’ять, а за його систематичну творчу роботу.

Необхідність діяльнісного підходу і включення його в контекст самостійної пізнавальної діяльності учнів, у тому числі дослідницької, творчої, спонукала до включення в процес профільного навчання проектної технології навчання. Метод проектів класифікується як комплексний метод індивідуалізованого навчального процесу, що дозволяє дитині виявити самостійність у плануванні, організації і контролі своєї діяльності. До характерних особливостей даної технології можна віднести:

– визначення проектного завдання як розгорнутого розв’язання

навчальної мети;

- підготовка матеріалів для контролю знань учнів здійснюється спільно з учнями (залежно від віку);
- здійснення вчителем методичного керівництва на всіх етапах реалізації проекту;
- забезпечення індивідуального темпу роботи учнів над проектом;
- організацію групових занять учнів для виконання контрольних завдань;
- проведення суспільної презентації проекту як критерію оцінки досягнення його цілей.

Проектна технологія навчання дозволяє органічно інтегрувати знання учнів з різних галузей при розв'язанні однієї проблеми, дає можливість застосувати отримані знання на практиці, генеруючи при цьому нові ідеї. Основна ідея подібного підходу до навчання полягає в тому, щоб перенести акцент з різного виду вправ на активну розумову діяльність учнів, яка вимагає володіння певними вміннями. Тільки метод проектів може дозволити вирішити це дидактичне завдання і відповідно перетворити заняття на дискусійний, дослідницький клуб, в якому розв'язуються дійсно цікаві, практично значущі і доступні учням проблеми.

Використання в процесі профільного навчання освітніх ресурсів інших установ привело нас до використання кредитно-модульної технології навчання в загальноосвітній приватній школі.

Суть кредитно-модульної технології навчання полягає в наступному:

1. Формування індивідуальної освітньої програми школяра здійснюється на підставі відповідно сформованого переліку змістових модулів (навчальних дисциплін), пов'язаних структурно-логічною схемою підготовки.

2. Навчальна дисципліна формується як сукупність тісно пов'язаних між собою змістових модулів, передбачених для засвоєння протягом навчального року. Зауважимо, що змістовий модуль – це логічно завершена частина теоретичного та практичного навчального матеріалу, яка відповідає певному об'єкту вивчення. Змістові модулі формують розділи навчальної дисципліни.

3. Індивідуальна освітня програма учня включає обов'язкові та вибіркові змістові модулі. Обов'язкові змістові модулі становлять інваріантну складову навчального плану. Вибіркові змістові модулі забезпечують достатність профільної підготовки, дають можливість академічної мобільності та можливість поглибленої підготовки в освітніх галузях, вибраних учнем.

4. Формування індивідуальної освітньої програми учня за певним профілем передбачає можливість індивідуального вибору учнем змістових модулів (дисциплін) з числа вибіркових. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибіркових змістових модулів, передбачених для вивчення протягом навчального року, повинна становити не менше 29,5 – 10 клас, 30 – 11 клас і не більше 33 кредитів.

5. Зарахування змістових модулів (дисциплін), включених у річну навчальну програму, здійснюється шляхом складання учнем рейтингового контролю протягом навчального року без організації перехідних екзаменів, однак з дотриманням термінів, визначених графіком підсумкового контролю.

6. Індивідуальна освітня програма учня певного профілю формується за участю учня і під керівництвом учителя-куратора навчальних програм. Кожна програма на наступний навчальний рік повинна бути сформована до встановленого терміну перед закінченням поточного навчального року. При формуванні навчальної програми враховуються вибрані учнем профільні предмети (відповідна кількість кредитів), рівень вивчення предметів цієї ж галузі (академічний рівень) та інших галузей знань (рівень стандарту).

7. Основним завданням учителя-куратора індивідуальної навчальної програми учня є надання кваліфікованих консультацій та рекомендацій щодо формування індивідуальної навчальної програми та її реалізації протягом усього періоду навчання на певному рівні (рівень стандарту, академічний чи профільний). Основні функції куратора:

- ознайомлення учнів з принципами технології кредитно-модульного навчання та можливостями формування індивідуальної навчальної програми учня;
- надання рекомендацій та консультацій учням щодо

формування їх індивідуальних навчальних програм;

- надання рекомендацій та консультацій учням щодо запису на вивчення конкретних навчальних дисциплін (змістових модулів);
- контроль за реалізацією індивідуальної навчальної програми учня;
- надання рекомендацій та консультацій учням щодо можливостей майбутнього навчання чи працевлаштування;
- куратор відповідає за формування індивідуальних навчальних програм учнів, закріплених за ним.

Висновки. Розглянуті технології спрямовані на успішність реалізації освітнього процесу, забезпечують індивідуальну освітню траєкторію кожного школяра. Проте потрібно звернути увагу на те, що в сучасних умовах кожна з таких технологій пред'являє високі вимоги до педагогічної і методичної підготовки вчителів.

Організація профільного навчання в загальноосвітній приватній школі передбачає використання всіх наявних в сучасній дидактиці технологій навчання. Сьогодні школа може самостійно визначати форми і методи навчання. Вчителі, які працюють в старшій загальноосвітній приватній школі, можуть розумно поєднувати різні варіанти освітніх технологій, що дозволить забезпечити ефективність профільного навчання.

Таким чином, профільне навчання, спираючись на вивчення предметів базового компонента навчального плану, розширюючи спектр освітніх послуг за рахунок шкільного компонента навчального плану і системи додаткової освіти, дозволяє вирішувати задачі спеціалізації освіти для формування цілеспрямованої, достатньо освіченої особистості учня.

Література

1. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3-15.
2. Бондар С.П., Момот Л.Л., Липова Л.А., Головка М.І. Педагогічні технології в шкільній освіті. Навчальний посібник. – Рівне: Ред.- видав. центр “Теніс” Міжнар. Ун-ту “РЕГТ” ім. акад. Дем’янчука, 2003. – 200 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядається проблема формування громадянськості у старшокласників. Автор визначає історичний шлях формування поняття "громадянськість", представляє критерії сформованості громадянськості у старшокласників і пропонує експериментальну програму.

This article considers problems of forming citizenship oldest adult school. The author of the article take shape historical road forming citizenship and the conditions criterion citizenship oldest adult school and proposal experimentation program.

Постановка проблеми. Намагання України зайняти достойне місце у сім'ї цивілізованих європейських країн ставить перед нею завдання формування нової людини, здатної захищати державні інтереси, створювати гуманістичні відносини у суспільстві згідно загальнолюдських цінностей і пріоритетів. Важливе місце серед них займають гуманізм, толерантність, демократизм, визначання цінності життя і гідності людини, що відповідають рівню сформованої громадянськості. Водночас, проблема формування громадянськості з урахуванням політичних, економічних, соціально-психологічних змін, що відбуваються у нашій країні, потребує ретельного вивчення. У руслі вищевказаного ця проблема набуває надзвичайної актуальності.

Теоретичне дослідження проблеми громадянськості дозволяє визначити декілька етапів у вирішенні цієї проблеми. Перший етап, з нашої точки зору, є стихійним. Така назва обумовлюється інтуїтивним підходом мислителів до ролі формування особистості, яку вони вбачали через призму сформованого громадянина. Так, ще у античний період Сократом було запропоновано виховання людини, в якому закладена ця ідея [1]. За думкою дослідника історії А.С.Богомолова, у цей період складається розуміння держави та громадянина як двох взаємозалежних компонентів об'єктивного існування. На думку видатного історика, в цей період виникає поняття "нація-держава", зміст якого поступово еволюціонує і пізніше термінологічно

оформлюється у латинському слові “nation”, що переводиться – “бути народженим” [2]. З цього можна зробити висновок, що належність до певної нації означає “бути”, “існувати”, “народжуватись”. В цей період громадянськість тлумачиться як покірність царю, верховному правителю як наміснику Бога (Августин Блаженний та Фома Аквінський) [5].

Другий етап – це етап розвитку нового трактування громадянськості, який ми пов’язуємо з епохою Відродження, в якому актуалізують етичні норми поведінки людини. Зміст поняття “громадянин” закріплюється відповідно до релігійного тлумачення і законів держави. Цей напрямок ми визначаємо як філософсько-езотеричний, тобто такий який є загальнодоступним у розумінні громадянськості як невід’ємної складової особистісного життя людини, що підкорена вимогам держави. Прикладом такого сформованого бачення громадянської вихованості є робота “Місто сонця” Т.Кампанелли. Мислитель моделює ідеальну державу, де всі люди виконують громадянські обов’язки, беруть участь в обранні посадових осіб, керівників науки і ремесел, вносять свої пропозиції щодо удосконалення громадянського життя. Ідея Т.Кампанелли полягає у гармонійній злагоді людини і держави. Такої ж думки додержуються Д.Пріслі, Ж.-Ж.Руссо, К.А.Гельвецій, П.А.Гольбах. Так в епоху Просвітництва, Відродження та Нового часу мислителі все частіше звертали увагу на значення свободи як умови гармонійної відповідальності людини перед державою. Проблеми громадянина і його свободи, визначення ним ціннісних орієнтацій представлені у теоріях Френсеса Бекона, Рене Декарта, Бенедикта Спінози, Іоганна Канта, Людвіга Фейєрбаха та інших. Так, наприклад, Ф.Бекон у роботі “Досвід або моральне і політичне наставлення” пропонує норми поведінки молодій людині у суспільстві та визначає перелік його обов’язків перед державою.

Узагальнення літературних джерел цього періоду дозволяє визначити, що розуміння громадянськості полягає не тільки у законній слухняності, а й у відповідальності як моральної категорії, в якій свобода та гуманістичні цінності набувають суттєвого значення.

Такий підхід до визначення громадянськості існував майже до сучасного періоду, проте зміни, які відбулися у ХХ столітті обумовили визначення нових рис громадянськості.

Теоретико-методологічною основою, з нашої точки зору, слід вважати теорію персоналізму. Так, в роботах Е.Мунье, М.Бердяєва, Е.Гуссерля визначена матеріалістична основа свободи громадянської відповідальності на відмінну від свободи релігійного тлумачення [10]. Таким чином, впродовж ХХ ст. відбуваються суттєві зміни у філософсько-педагогічному, психологічному тлумаченні сутності поняття “громадянськість особистості”. Цей етап ми пропонуємо назвати “національно-демократичний”.

На основі функціонуючих у суспільстві систем цінностей у людини формується особистісна система ціннісних орієнтацій, яка частіше у психолого-педагогічній літературі визначається як “особистісна система ціннісних орієнтацій”. За своїм значенням ці цінності мають форму певних принципів розуміння соціальної реальності, власної поведінки і поведінки інших людей. Саме вони виступають регуляторами поведінки і тому їх визначають як аксіологічні функції особистості. У зміст цієї функції входить: а) сенс життя, б) концепція індивідуальності; в) концепція свободи і відповідальності; г) концепція бути признаним у суспільстві за законом справедливості; д) концепція істини і краси.

Отже, сутність понять “громадянськість”, “свобода” і “ціннісні орієнтації” тісно поєднані між собою. Поняття “громадянськість” в нашому дослідженні розглядається як складове особистісне утворення, що детерміноване сформованою свободою і гуманістичними цінностям, які визначаються демократичним світоглядом особистості. Зміст ціннісних орієнтацій, безумовно, надто широкий і важко охоплюється для узагальнення. У зв'язку з цим ми навмисно звужували змістовну сторону ціннісних орієнтацій з метою більш конкретного емпіричного дослідження, а саме: ціннісні орієнтації розглядалися через призму сукупності засвоєних особистістю національних традицій, етнічної культури і демократичного світогляду щодо буття людини, які і складають основу його громадянської відповідальності.

Теоретичне та пілотне дослідження дозволило автору визначити критерії сформованості громадянськості в учнів старших класів. Складовими критеріїв виступили показники: а) ціннісні орієнтації особистості як основа її світогляду; б) свобода особистості як уміння визначати власний вибір, проявляти волю та

самоактуалізацію до дії згідно обов'язків перед державою; в) демократична спрямованість світогляду. Визначені критерії надали можливості визначити рівні сформованості громадянськості у старшокласників. До першого (еталонного) рівня були виділені усі вище зазначені показники критеріїв громадянськості; до другого (середнього) рівня ми виділили часткове проявлення визначених показників і критеріїв; і до третього рівня були виділені полярно протилежні показники, які ми визначили у критеріях.

Проведений теоретичний аналіз ліг в основу емпіричного дослідження, який був здійснений на базі КЗОШ № 26, 70 і 103. В дослідженні брали участь 177 учнів 10 і 11-х класів. З 2005 року проводиться дослідження.

Гіпотетично у констатувальному експерименті ми передбачали, що самоактуалізація – це психологічна умова, що спонукає до прояву громадянськості учня завдяки психологічним механізмам “внутрішньої свободи” і “зовнішньої свободи”, що детерміновані гуманістичними цінностями. Виходячи зі сказаного ми спрямували пошук методик з діагностування на визначення таких показників: 1) систему ціннісних орієнтацій, що визначають змістову сторону направленості особистості; 2) розуміння середовища як фактора розвитку власних цінностей особистості; 3) усвідомлення власної активності у прояві почуття свободи щодо системи ціннісних орієнтацій; 4) розбіжності, “плутанини” і/або соціальних-асоціальних систем ціннісних орієнтацій щодо визначення правових відношень громадянина між собою і його ставлення до державних органів та організацій.

В процесі підготовки до констатувального експерименту ми встановили, що діагностування громадянськості у сучасній психолого-педагогічній літературі не достатньо висвітлено, тому виникають певні труднощі. Це пояснюється тим, що у радянські часи громадянськість розглядалась у контексті патріотизму. У зарубіжній літературі ця тематика представлена в основному у теоретичних концепціях і у незначній кількості тестових методик щодо вивчення ціннісних орієнтацій особистості та його свободи й відповідальності перед державою. У зв'язку з цим ми визначили програму констатувального дослідження, що складається із вимог до тестування: 1) психодіагностика була спрямована на визначення рівня сформованості громадянськості у старшокласників;

2) зібрання експериментального матеріалу базувалось як на методах наукового пізнання дійсності згідно тестів, що мають стандартизовану систему питань і задач та певну шкалу значень, так і на логічному аналізі визначених показників, систематизації фактів, які ми визначали і у спостереженні.

Діагностування за методикою "Ціннісні орієнтації" (М.Рокич) сьогодні є однією із популярних по визначенню ціннісних орієнтацій особистості. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону направленості особистості і складає основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе, основу світогляду і ядро мотиваційної життєвої активності. Учням пропонується два списки цінностей (по 18 у кожному) на карточках. У списку досліджуваний приписує кожній цінності ранговий номер, а карточки розподіляються за порядком значимості. Спочатку подаються термінальні, а потім інструментальні цінності.

Методика є універсальною, зручною і економною у проведенні обстеження і обробці результатів. А також гнучка – є можливість варіювати як стимульний матеріал, так і інструкцію. Результати дослідження представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою М.Рокіча

№ п/п	Шкали цінностей в учнів ЕГ	У %	Шкали цінностей в учнів КГ	У %
	Експериментальна група		Контрольна група	
1.	Матеріально забезпечене життя	82	Матеріально забезпечене життя	84
2.	Відповідальність перед державою	15	Відповідальність перед державою	17
3.	Друзі	14	Друзі	12
4.	Щаслива сім'я	12	Щаслива сім'я	14
5.	Активна позиція до життя в країні	7	Активна позиція до життя в країні	4
6.	Цікава робота	17	Цікава робота	14
7.	Здоров'я	13	Здоров'я	9

Як видно із таблиці, учні визначили ієрархію

цінностей. Цінності дозволяють нам визначати гуманістичну або егоїстичну спрямованість, етичність, моральність та інші суспільні норми, які засвоїли учні. Співставлення показників експериментальної і контрольної груп показало, що учні схильні до вибору більш конкретних цінностей егоїстичної спрямованості. Про це свідчить ранжування значимості цінностей за двома групами – експериментальною і контрольною.

Згідно завдань нашого дослідження ми розробили авторську методику “Ранжирування національних цінностей і демократичного світогляду у старшокласників”. Вона складається із переліку 25 стверджень полярного значення, які учень вибирає у дві групи: перша група – це ствердження які є для нього найбільш значимі, а інші – які не значимі, але він видає для інших як значимі. Наприклад, “Ви підтримуєте позитивні стосунки із вчителем”. Учень відповідає, що “Він підтримує як загальноприйняті норми”. Така розбіжність свідчить про порушення свободи вибору і дії та демократичного життя учня у школі. Результати цієї методики представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати за методикою “Ранжування національних цінностей і демократичного світогляду у старшокласників” (експериментальна і контрольна групи)

№ п/п	Ціннісні орієнтації	Експеримент. група	Контрол. група
1.	Цінність національних традицій (актуальність, обізнаність, практичні вміння)	III	I
2.	Цінність демократичного спілкування (толерантність, емпатія, альтруїзм, чуйність, широта поглядів)	V	V
3.	Державні цінності (високі ідеали, дотримання законів, відповідальність за свої державні обов'язки)	IV	III
4.	Саморегуляція, самоорганізація щодо громадянської відповідальності (раціоналізм, самоконтроль, бажання допомогти громадянам країни,	II	IV

	намагання бути корисним державі)		
5.	Моральні, етичні цінності (чесність, відкритість, доброзичливість, непримиримість до недоліків у собі та в інших, вихованість)	VI	VI

Результати показали, що рівень сформованості громадянської відповідальності займає III рівень. Щодо показника визначення державних цінностей, то вони займають останнє місце у світогляді сучасного старшокласника. Узагальнення результатів дослідження лягли в основу розробки формувальної програми. Організація і проведення формувального експерименту здійснювався протягом 2005-2007 навчальних років. Зміст експериментальної програми з формування громадянськості був спрямований на розвиток національної свідомості, етнічної культури українців та на засвоєння демократичного управління шкільного колективу. Програма складалася із трьох частин, кожна з яких відповідала вимогам формування свободи і гуманістичних цінностей у досліджуваних.

В процесі нашого формувального експерименту ми переконалися у визначній ролі професійної підготовки вчителя до роботи з учнями. Враховуючи теоретичні положення В.К.Буряка щодо ролі педагогічної культури у формуванні особистості учня [3], теоретичні положення Л.В.Кондрашової про взаємодію вчителя зі школярами [7], ми провели таку роботу: 1) здійснили особистісне знайомство із кожним учасником експериментальної групи щодо його готовності брати участь в експерименті; 2) здійснили пробні заняття з учнями інших класів з метою апробації окремих тематичних занять; 3) провели індивідуальні бесіди з учасниками експериментальної групи щодо формування стійкого інтересу до формування громадянськості.

Як показали наші спостереження, цей вид роботи був необхідний, так як у експериментальну групу ввійшли учні (Л.Оксана, К.Олена, В.Сергій, К.Андрій) які виявляли тривожність, невпевненість, сором'язливість, а у певної групи учнів спостерігалася недовіра та скептицизм щодо ролі громадянськості у будівництві добробуту їх власного життя та суспільства. Ми змогли шляхом спостереження визначити ще й таких учнів (Р.Галина,

В.Тетяна, В.Маша, Д.Вітя, Р.Максим), які проявляли опір у взаємодії з вчителем. У зв'язку з цим ми здійснили окрему індивідуальну бесіду із кожним учнем щодо залучення їх у експериментальну групу. Додаткова робота з цими учнями допомогла їм усвідомити мету формувального експерименту, після чого вони змінили своє ставлення і поведінку як до нас (експериментатора), так і до інших учасників експериментальної групи.

Особлива увага надавалась колективному обговоренню проблем свободи, гуманістичних цінностей, які є основою національної культури. Методика проведення колективного обговорення була представлена трьома параметрами саморозкриття учасників експерименту: 1) "ширина" обізнаності; 2) глибина знань щодо громадянської відповідальності; 3) "гнучкість" світогляду.

Контрольне діагностування в кінці навчального року дали оптимістичні прогнози щодо формувального експерименту. Так, якщо у констатувальному експерименті учні визначали IV показником значимість держави і її ролі у бутті людини, то після формувального експерименту вони визначали вже II показником.

Резюме. Проведене дослідження надає можливість зробити наступні висновки: за умови цілеспрямованої програми, в якій враховані психолого-педагогічні умови формування громадянськості у старшокласників, можна спостерігати у них позитивні поведінкові зміни: прояв самоактуалізації у шкільному житті, здібність до вибору свободи у виконанні обов'язків та намагання бути корисним державі.

Література

1. Архангельский Л.М. Нравственный аспект общественного поведения и активности личности // Мораль: сознание и поведение. – М.: Наука. – С. 89-124.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – М.: МГУ, 1985. – 435с.
3. Буряк В.К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. – К.: "Деміург", 2005. – 232 с.
4. Закон України "Про громадянство України" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 50.
5. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І, Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник. – К.:

Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 250 с.

6. Кравченко И.И. Политика и мораль // Вопросы философии. – 1995. – № 3. – С. 66-75.
7. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися: Учебное пособие. – М.: Промитей, 1990. – 160 с.
8. Концепція національного виховання // Рідна школа, 1995. – № 6.
9. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навч. посіб. / Л.В.Кондрашова, О.А.Пермяков, Н.І.Зеленкова, Г.Ю.Лаврешина. – К.: Знання, 2006. – 252 с.
10. Романець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.

Н.В.Гринченко

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

В статті автор визначила програму формування інноваційної особистості учня, розкрила проблему тривожності як фактора дезадаптації, що є перешкодою на шляху розвитку особистості. В статті представлені результати констатуючого та формируючого експерименту.

In the article the author defines program to the formation of the innovation personality pupil, opens problem anxiety. There are revealed which stopped its development. This article considers the establishment and mould experiments.

Постановка проблеми. Проблема адаптації учня до інноваційної стратегії навчання є однією із актуальних для педагогіки, психології, соціології та інших наук. Як правило, інноваційні технології, стратегії, моделі тощо розглядаються з точки зору підготовленості вчителя до нових соціально-психологічних, педагогічних вимог його діяльності, проте проблема адаптації учня до шкільної інноватики майже не розкривається.

Традиційно проблема адаптації у вітчизняній літературі